

Geschiedenis van de Doopsgezinde gemeente Veendam-Wildervanck (1647) (deel 1 van 6)

De oorsprong en eerste oprichting der Doopsgezinde gemeente te Veendam-Wildervanck ligt in het duister.

Wij kunnen echter gerust aannemen, dat de eerste Doopsgezinden dadelijk na het afgraven van het veen, zich als landbouwers op de dalgronden hebben gevestigd, en valt de oorsprong der gemeente gedeeltelijk samen met den oorsprong van Veendam

Volgens ds. Is. Sannes (De opkomst van Veendam 1830, blz. 56) behoorden zij tot de oude Vlamingen, die uit Overijssel hierheen waren gekomen Juister is echter wat we vermeld vinden in het artikel over de oprichting van de Sociëteit der Doopsgezinde Gemeenten in de Provincie Groningen, dat de gemeente te Veendam deel uitmaakte, niet van de oude Vlamingen, doch van de Vlaamsche Sociëteit. Op de oude vergaderingslijsten der Oud-Vlaamsche Soc. komt de gemeente Veendam ook niet voor.

Langen tijd heeft dit lidmaatschap van de Vlaamsche Sociëteit echter niet geduurd, hetgeen te begrijpen is, daar de overige gemeenten dezer Sociëteit alle in het Noorden en Westen der provincie Groningen lagen, en Veendam te ver van de gemeenschappelijke vergaderplaats gelegen was.

De zich op de afgegraven dalgronden vestigende Doopsgezinde boeren hebben reeds spoedig een gemeente gesticht, daar er reeds in 1647 van een Doopsgezinde gemeente sprake is.

Het getal der leden was echter niet groot en is in de geheele 17e eeuw vermoedelijk nooit groot geweest. Oorzaak hiervan was de onverzoenlijke houding van het stadsbestuur der stad Groningen, die het land in deze streken grootendeels in handen had.

De Doopsgezinden in deze streken behoorden voor een zeer groot gedeelte tot de volgelingen van Ucko Walles, een landbouwer uit Noorbroek, die in de eerste helft der 17e eeuw als Doopsgezind prediker optrad en zijn aanhangers had onder de "allerfijnsten". In de voorwaarden van het contract, dat Burgemeesters en Raad der stad Groningen met de verveners van de Borger-Compagnie sloten, 16 Maart 1647 staat o.a. deze clausule:

dat de huirders deze gronden ende veenen in het geheel ofte voor een gedeelte op ende met voorzegde conditien aan andere eerlijkste en gequalificeerde luiden, doch op hunne approbatie, souden mogen overdragen, mits nochtans dat dieselve souden moeten wezen Borgeren ofte ingesetenen hunner stad, giene Mennonieten van Ucko Walles gesintheyt".

Daarmee sloot het gemeentebestuur der stad Groningen dus Doopsgezinden in Veendam en omstreken uit van het bezit van gronden in Borger-Compagnie. Die onverzoenlijke houding der stad Groningen is zeker de oorzaak geweest, dat de gemeente Veendam-Wildervanck nooit tot dien grooten bloei is gekomen als Sappemeer-Hoogezand. Want Groningen had het land in bezit.

16 Jan. 1661 werden zelfs alle Mennonieten, ook de niet volgelingen van Ucko Walles, door Groningen vervolgd, en verbood zij o.a. de Doopsgezinden van Veendam en Wildervank ten strengste het houden van vergaderingen. Zoo leefden de Doopsgezinden in deze streken onder grooten druk en kon de gemeente niet bloeien.

Maar Doopsgezinden, met echten Mennistengeest beziel, legden zoo spoedig het hoofd niet hangen. Palma sub pondere crescit en ondanks den tegenstand der stad Groningen hebben zij hun gemeente in stand weten te houden.

De tijden kunnen veranderen en in 1672 hadden zij een vasten voorganger in Jan Wegmans, die predikte in een boerderij aan het Westerdiep tegenover de Schoollaan of Kleine Laan, toentertijd Koningslaan genoemd.

Of het de boerderij van Jan Wegmans zelf is geweest of van een anderen Mennoniet, kunnen wij niet meer nagaan. Wel weten wij, dat ook in de volgende jaren aldaar de vaste vergaderplaats de Doopsgezinden is geweest.

In 1711 liep de gemeente groot gevaar haar vergaderplaats aan het Westerdiep te verliezen. En daar er voor hun samenkomsten geen andere plaats aanwezig was, waren zij gedwongen tot koop. Zij kochten de noordelijke kamer van de boerderij voor f 130.- in December 1711. De koopbrief, nog in het archief aanwezig, zegt hiervan: "Omius Oomkens, pastor, Raedshr Josef Trip en Laurens Trip, kerkvoogden in de Wildervanck, certificeeren kracht deezes, dat persoonlijk zijn gecompareerd Jacob Ulpherts, koopman in Veendam, en Zijn vrouw Grietien Jans, bekennende, voor haar en haar erfgenamen, aan Wypke Aelders, Coop Folkerts, Lubbert Tijmens en Jacop Beerents, in qualiteit als voorstanderen en opzieners van de Menniste gemeente in Veendam, verkocht, te hebben, hare noorderkamer in de behuizing, die verkoopers van Frans Roosjes' erfgenamen hebben aangekocht, blijvende al het andere in die behuizinge eigen aan verkoopers, om die tot een vergaderplaats voor hun gemeente te gebruiken, met de eigen grond, waarop deeze kamer is staande, benevens het vrije gebruik van het voetpad tot dezelve; kooperen zullen tot onderhoud van de draai naar quota contribueeren enz."

De gemeente was niet rijk en 130 Caroliguldens was een te groote som, om ineens af te lossen; "Alderheiligen" 1712 werd f 30.- Caroligulden afbetaald. Hoe het verder met de aflossing is gegaan, weten we niet.

Tevens hebben we hier de eerste namen, van. Doopsgezinden te Veendam, voorstanders en opzieners van de gemeente. Een verzoek. Is er iemand onder de lezers van de Zondagbode die mij kan helpen aan een portret van ds. P. W. van Zutphen, die van 1840-1850 leeraar te Veendam is geweest? Gaarne had ik dan dit portret tijdelijk te leen, voor reproductie voor het archief, waarna het weer wordt teruggezonden.

Veendam. .M. A. HVLKEMA.

Uit de zondagsbode van oktober 1925.